

30 августа 1915 г. вышел закон «Об обеспечении нужды беженцев», определявший статус беженца, а также предполагавший, что все заботы перекладывались на плечи местных органов самоуправления.

Несмотря на трудности, активную работу развернули белорусские активисты и сообщества по поддержанию переселенцев. Наряду с белорусскими помогали и польские, и католические объединения, даже разрешая православным детям обучаться в их школах. Царские власти использовали людей как дешевую рабочую силу. По состоянию на весну 1918 г. в России находились 3 млн беженцев из белорусских губерний, а 400 тыс. из них так и не вернулись на родину.

К. Кастрыцкая

СТАНОВІШЧА ГАБРЭЯЎ У БРЭСЦЕ ЛЕТАМ 1941 г. У АДЛЮСТРАВАННІ НЯМЕЦКІХ КРЫНІЦ

На тэрыторыі сучаснай Беларусі брэсцкая габрэйская абшчына характарызуецца як адна з найбольш старых суполак. Першае згадванне датуецца 1388 годам. У перадваенны час у Брэсце налічвалася больш за 24 000 габрэяў (К. Ганцар, 2016).

У распараджэнні № 1 ваеннай адміністрацыі ад 7 ліпеня 1941 г. уведзіліся патрабаванні ў дачыненні да асоб габрэйскай абшчыны, якія для ідэнтыфікацыі сваёй нацыянальнай прыналежнасці былі абавязаныя насіць павязкі на руках, забаранялася наведваць негабрэйскія крамы, хадзіць па гарадскіх тратуарах. Таксама забараняўся забой жывёл па іўдзейскім абрадзе. У габрэяў адбіралася маёмасць, з іх ліку фармаваліся працоўныя брыгады.

12 ліпеня 1941 г. пачаліся расстрэлы габрэяў. Акцыя доўжылася некалькі дзён. Нямецкім салдатам паступалі загады сабраць мужчын-габрэяў для працы. Некаторыя з немцаў не ўяўлялі, што вынікам гэтай працы будзе гібель габрэяў. Некаторую іх частку збіралі пад маркай адпраўлення на працу ў Германію. У дакуменце № 166 «Аб расстрэле мужчын-габрэяў ва ўзросце ад 17 да 45 гадоў» сказана, што камандуючыя батальёнамі абавязаныя маральна падтрымліваць салдатаў, якія займаюцца карнымі акцыямі, шляхам правядзення таварыскіх вечароў (прагляд фільмаў – дакумент № 175, пачастункі – № 179, 185). Апраўданнем або падставай для правядзення акцый масавага расстрэлу габрэйскага насельніцтва былі ўстойлівы супраціў салдат Чырвонай арміі, які ўспрымаўся як злы намер габрэйскіх камісараў (№ 177), ці забойства некалькіх нямецкіх вартавых (№ 178). Большую частку з тых, каго забіралі, складалі прадстаўнікі інтэлігенцыі (лекары, інжынеры, адвакаты і г.д.). Апісваліся выпадкі, калі жонкі з дзецьмі на руках або без дзяцей ішлі на смерць за мужам. У адносінах да габрэяў нямецкія салдаты, якія займаліся правядзеннем карных мерапрыемстваў, рэдка адчувалі жаль, спагаду або віну, але сярод іх былі і тыя, каму станавілася дрэнна падчас расстрэлаў (№ 177, 180). Сярод наяўных дакументаў знаходзяцца пацвер-

джанні выпадкаў раскаяння (№ 175 – маёр Штар, № 183 – Хайнрых М.). Тыя габрэі, што не былі расстраляныя, жылі ва ўмовах татальнай дыскрымінацыі, для іх уводзіліся спецыяльныя падаткі, іх дамы падвяргаліся рабаванню. Ужо са снежня 1941 г. габрэі жылі ў гета ў нечалавечых умовах: голад, анты-санітарыя, жорсткае стаўленне з боку акупантаў і цяжкая фізічная праца прыводзілі да высокай смяротнасці. З 15 па 18 кастрычніка 1942 г. гета было ліквідавана, а яго насельніцтва было расстраляна ў лесе каля в. Бронная Гара, што ў 100 км ад Брэста.

Такім чынам, масавыя расстрэлы габрэяў у Брэсце не мелі яўных падстаў і з'яўляюцца выразнай праявай бесчалавечнай расавай палітыкі Трэцяга рэйха. Праз карныя аперацыі была амаль цалкам знішчана адна з найстарэйшых габрэйскіх абшчын.

Д. Киян

ПРОБЛЕМА ВОЗРОЖДЕНИЯ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ БЕЛАРУСИ ПОСЛЕ АВАРИИ НА ЧЕРНОБЫЛЬСКОЙ АЭС

В наше время очень распространена проблема, связанная с тем, что многие культурные ценности находятся в разрушенном состоянии и с каждым годом «умирают» под влиянием окружающей среды. Примером является усадьба генерал-губернатора Герарда в д. Демьянки Гомельской области.

Эта деревня расположена северо-восточнее Добруша и была выселена в связи с аварией на Чернобыльской АЭС. С 1876 г. владельцем имения был выходец из латышского дворянства Николай Николаевич Герард. Он был успешным царским чиновником-юристом и занимал пост генерал-губернатора Финляндии (1905–1908 г.). Благодаря ему в Демьянках в конце XIX – начале XX в. появился дворцово-парковый ансамбль, выполненный в стилистике модерна с элементами псевдорусского стиля. Петербургские архитекторы быстро возвели роскошный дворец: двухэтажный кирпичный дом с прямоугольной башней на высоком цокольном этаже и верандой. В верхнюю часть помещения ведет шикарная ковкая лестница на заклепках. Вместе с садом площадь составляет около 7 гектаров. Верхний парк был связан с нижним лестницей по крутому склону холма. Нижний парк занимал плоскую низину с прудом и двумя узкими каналами. Со временем образовался водоем у подножия террасы. Беседка в саду примыкала к парку с северной стороны. Большую декоративную роль играет массивный четырехарочный каменный мост шириной 7 метров, оформленный двумя небольшими оградами типа балюстрад.

После революции 1917 г. поместье у Герарда было отобрано. Но его усадьба не всегда пустовала: позже ее отдали под детский дом. Во дворце оборудовали классы, хозяйственные и жилые помещения. Во время фашистской оккупации здесь размещался полицейский отряд, пока его не